

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Надя Георгиева Бояджиева,
доктор на юридическите науки по „Международно право и международни
отношения“, професор в Института за Балканистика, Българска академия на науките

**на дисертационен труд за присъждане на
образователната и научна степен „доктор“**

Автор: Денчо Стефанов Данчев

Тема: „НАТО и Средиземноморието 1949-1956 г.“

**Научен ръководител: доц. д-р Гергана Алексиева, Катедра „Нова и съвременна
история“, Исторически факултет на СУ „Св.Климент Охридски“**

1.Общо описание на представените материали

Със Заповед №РД-11/10.01.2020 г. на Ректора на Софийския университет „Св.Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: „НАТО и Средиземноморието 1949-1956 г.“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2.Хуманитарни науки, професионално направление 2.2.„История и археология“.

Автор на дисертационния труд е Денчо Данчев, редовен докторант по съвременна история към Катедра „Нова и съвременна история“ в Исторически факултет на СУ „Св.Кл.Охридски“, с научен ръководител доц. д-р Гергана Алексиева, Катедра „Нова и съвременна история“ в Историческия факултет на СУ „Св.Климент Охридски“. Денчо Стефанов Данчев е роден през 1990 г. Завършил е бакалавърска степен по история и магистърска степен по история в Историческия факултет на СУ „Св.Кл.Охридски“ в магистърска програма: „Кризис, конфликти и дипломатия в световната политика XVI-XXI в.“ Специализирал е по програма „Еразъм“ в университета в Грьонинген, Холандия.

Представеният от Денчо Данчев комплект материали, а именно: дисертационен труд, автореферат, списък с публикации по темата на дисертацията и публикации /4 бр./, европейски формат на биография, е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и

Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ.

Констатирам, че авторефератът и публикациите отговарят на изискванията. Авторефератът на дисертацията отговаря на изискванията и отразява вярно основните резултати, постигнати в труда. Дисертационният труд и авторефератът категорично свидетелстват за личното участие на докторанта в изследването на проблема.

2. Характеристика и оценка на дисертационния труд.

Още в началото бих желала да подчертая, че Данчев ни представя една амбициозна и широкоаспектна дисертация. Денчо Данчев изследва как НАТО /особено Съединените щати, Великобритания и Франция/ разглеждат по-големия Средиземноморски регион от времето на създаването на Алианса през 1949 г. до прокламирането на Доктрината „Айзенхауер“ през януари 1957 г. Този период е белязан от края на британската водеща позиция в региона и на САЩ.

Дисертацията цели да свърже събитията и политиката на НАТО в различни части на широкото Средиземноморие като показва как те се вметват заедно в цялостна стратегическа рамка на Алианса. Още в началото трябва да посочим, че в значителната част от изследването си, Данчев успешно реализира целите на амбициозното си изследване.

От обосновката на основната цел и научно-изследователските задачи на изследването е видно, че докторантът е положил усилия да вникне в дълбочина в темата, извършил е добросъвестно научно-изследователска работа. Интердисциплинарният характер на труда предполага и прилагането на интердисциплинарни методи, наред с историческия, аналитичния, проблемния, контент-анализ, ивент-анализ, и др., които са използвани правилно от докторанта.

В дисертационния труд Денчо Данчев следва структура, състояща се от: *увод, въведение, две глави, разделени на параграфи, заключение, изводи и историография и приложения* (таблицы и карти), в общ обем от 411 страници. Тази структура е подчинена на изследването на конкретни научно-изследователски задачи, които са посочени в увода. Част от заглавията звучат традиционно, но други са интригуващи заглавия.

В *увода* на дисертацията са посочени *обектите* на изследването, а именно – Южният фланг на НАТО и 2. Средиземноморието в неговата цялост“ ; предмета на анализ, обобщен

в шест обособени кръга /стр.7/; основната научно-изследователска цел, а именно „да анализира и изясни същността на обединяващите и разединяващите политически и военни стратегически фактори в Средиземноморието в контекста на доктрината „Труман“ и Студената война „ /стр.8/. За осъществяването на тази *цел* докторантът си е поставил *три научно-изследователски задачи*, а именно, да се проучи, систематизира и изясни цялостната историческа и стратегическа панорама на Средиземноморието и второ – „да се изследват събитията и процесите в региона в хронологично-проблематичен порядък и трето: да подредят отделните проблеми в Средиземноморието по такъв начин, че да бъде подкрепена основната теза на дисертацията /стр.9/.

Както е видно, докторантът си е поставил изключително амбициозна цел и задачи, но в хода на изложението е успял да ги реализира.

Въведението, озаглавено „*Средиземноморието преди създаването на НАТО, 1945-1948 г.*“ има за цел да открий спецификата на средиземноморската география.

Данчев приема едно широко разбиране на Средиземноморието, включвайки Южна Европа, Средния изток, Юго-западна Азия и Северна Африка. Дисертацията съдържа две неравномерни по обем глави - първата е по-голяма и обхваща периода от 1949 до началото на 1953 г. със заглавие: „*Предизвикателствата пред съдържането в Средиземноморието, 1949-1952 г.*“ и втората глава, озаглавена „*Айзенхауер „сдържа“ – Хрущов „прескача“, 1953-1956 г.*“ покрива периода от средата на 1953 г. до края на 1956 г. и Суецката криза. Използвани са таблици и добре подбрани карти, включително и изготвени от автора. В първата глава авторът изследва широк кръг проблеми, сред които са проблемът за американските стратегически приоритети, създаването на НАТО и основните концепции в разглеждания период; плановете за създаване на Средиземноморски пакт, основните въпроси, свързани с мястото на Турция и Гърция в регионалната сигурност; ролята на Френска Северна Африка и Либия за съдържането и др. и завършва с обобщения и изводи. Във втората глава авторовото внимание е привлечено от въпроси като създаване на Средиземноморското командване на НАТО, проблемът за Балкански пакт, новата стратегия на НАТО, спорът за Кипър като тест за единството в НАТО, Багдадският пакт, отделни аспекти на отношенията между големите европейски държави и САЩ и др. Направени са съответните изводи и обобщения. Тук няма да коментирам структурата на дисертацията, доколкото и дали тя е най-подходящата, но приемам, че при така поставената широка тема,

авторът по същество има възможността да избере и да се спре на проблемите, които преценява като важни за защита на авторската теза. Структурата обаче показва и стремеж, присъщ на младия изследовател, да засегне максимален брой въпроси в своя труд.

Не намирам за необходимо да навлизам в детайли относно съдържанието на труда, който е достъпен за интересуващите се. Поради ограниченията на обема на рецензията, тук няма да се спирам детайлно на съдържанието на отделните глави в дисертацията. Подчертавам обаче безспорната актуалност на избраната тема. Това е така, защото изследваният регион е исторически и политически изключително динамичен, с преплитани се интереси на мощни сили по време на двуполусната система и водещи международни актьори в световната политика днес. Геополитическите сблъсъци и интереси на международните актьори поставят тази част на света сред важните региони за познаване, изследване, прогнозиране на процесите и тенденциите в Средиземноморието в контекста на политиката на НАТО и водещите държави в него.

С увереност може да се заключи, авторът на това изследване е постигнал не само конкретните си цели и задачи, но също така помага за изследването на важна тема в българската специализирана литература и в частност – историческите и политологическите изследвания. Както вече бе посочено, изборът на актуална тема, съдържа приносен елемент. Методологията, използвана в труда, е интердисциплинарна; аргументирани са добре избора, хронологическите рамки, основната цел и подчинените научно-изследователски задачи на дисертацията. Освен актуалността, подчертавам и факта, че тя дисертацията е разработена по нетрадиционен начин, което оценявам положително.

Основната теза на автора и аргументите звучат убедително и авторът е особено добър при илюстрирането на това как отделните части на Средиземноморието са били свързани за политическите стратегии на НАТО. Дисертацията е базирана на задълбочена изследователска работа в българските архиви, използвани са достъпните онлайн томове от серията Външната политика на САЩ на Държавния Департамент на САЩ / U.S. State Department's Foreign Relations of the United States (FRUS), тук ще използвам съкращението „ФРУС“; онлайн колекции на разсекретени документи на НАТО и др. архиви. Оставам обаче с впечатлението, че Данчев е реализирал незначително допълнително изследване в британските, френските, американските архиви, въпреки че начинът на цитиране,

използван понякога в дисертацията, може да доведе до трудности при определянето каква точно по обем работа е извършена от автора в архивите.

3. Критични бележки и препоръки

Посочването на достойнствата на представения за оценка труд не означава, че към дисертацията не могат да се отправят критически бележки, които тук ще обособя като бележки относно съдържанието и бележки относно използваните източници и литература, а именно:

3.1. Бележки, коментари и препоръки относно съдържанието на дисертационния труд:

- Поради изключително широкия обхват, на места тя страда от липса на задълбоченост. Коментарите на определени въпроси са достатъчно детайлни, но някои важни събития са получили само споменати. Така например, бях изненадана да видя как авторът е отделил само едно изречение /стр.300-301/ на преврата от август 1953 г. в Иран, събитие, което по същество е предпоставка, за да се разбере как Иран в крайна сметка става част от Багдадския пакт /СЕНТО. Данчев преди това отбелязва, че петролната индустрия в Иран е национализирана по време на Мосаде, но той не обвързва този факт пряко с преврата. Той би следвало да отдели поне няколко страници на преврата, който изиграва ключова роля в американската и британската политика спрямо региона.

- По същия начин и в уводната глава (приблизително първите 45 страници), анализът на Данчев за периода 1949-1956 г., не е достатъчно задълбочен. Авторът е пропуснал много важни събития, които би трябвало да бъдат взети под внимание. Тази предварителна глава трябва да обясни корените на Студената война в широкия средиземноморски регион, включително кризите, предизвикани от Съветския съюз с Иран през 1945-1946 г. и с Турция през 1946 г., повдигайки перспективата за по-голяма война. Във всеки случай администрацията на Труман заема силна позиция, принуждавайки Съветския съюз да отстъпи. Тези кризи са обсъждани подробно в последните книги на Джамил Хасанли (публикувани в серията „Книги за студената война“ на Харвардския университет), но Данчев не споменава нито една от тях. Също така, той не отделя достатъчно внимание на Гръцката гражданска война, освен че я споменава, но тя формира целия ход на британската политика на Балканите и степента на навлизане на комунистите в Южна Европа.

- В допълнение към коментара на събитията в по-големия Средиземноморски регион, Данчев би трябвало поне накратко да се докосне до събитията в Централна Европа, които спомогнаха за засилване на Студената война и за ускоряване на формирането на НАТО, по-специално на комунистическото завземане на властта в Чехословакия през февруари 1948 г. и Блокадата на Берлин, наложена от Сталин от средата на 1948 г. до средата на 1949 г., както и комунистическото превземане в Китай през 1949 г. Въпреки че Китай е далеч извън Средиземноморието, комунистическата победа там допринесе за появата на тревога у американските и британските политици за сигурността на регионите по всички граници на Съветския съюз.

- Данчев на много места се позовава на съветско-югославския разкол, но не изследва огромните колекции от съветски и югославски архивни материали, както и не използва обемната вторична литература по тази тема (на много езици), очевидно предполагайки, че читателите вече знаят как и защо се появи разцеплението и как в крайна сметка напрежението между страните намаля. Алюзииите на Данчев за усилията на НАТО за възпиране на съветското нахлуване в Югославия са повърхностни и той би следвало да отдели по-голямо внимание на този въпрос. Дисертацията също щеше да „спечели“, ако авторът бе обърнал по-внимателен поглед върху „тежненията“ на Югославия към НАТО в началото на 50-те години (преди смъртта на Сталин) и нейното наклоняване от НАТО към позицията на неприсъединяване след смъртта на Сталин. Тази тема беше разгледана подробно в неотдавна публикуваната книга на Иван Лакович и Дмитър Тасич, която за съжаление тук изобщо не е цитирана.

- Данчев намеква за войната в Корея и обсъжда влиянието, което оказва върху сигурността в Средиземноморието, но той би трябвало да изведе това още по-ярко, като включи например таблица, показваща струпване на войски в Европа, започващо през 1952 г. Политиците на САЩ се опасяваха, че Сталин ще използва Корейската криза за диверсионни цели и ще предприеме внезапна атака в Европа. Данчев не засяга този въпрос.

- Двете основни части на дисертацията обхващат периоди, които могат грубо да бъдат обособени в годините при Хари Труман и първите четири години при Дуайт Айзенхауер, но тези години също са приблизително същите като годините на Сталин и Хрущов. Името на Хрущов фигурира в заглавието на втора глава. Липсата на каквото и да било обсъждане на съветската политика може да бъде частично разбираема в дисертация

за политиката на НАТО, но ми се струва странно, че Данчев само споменава (на стр. 285) влиянието на смъртта на Сталин върху Студената война като цяло и по-специално на средиземноморския театър. Тъй като смъртта на Сталин повлиява много силно процесите и политиката в целия регион, въздействието ѝ следваше да получи необходимото внимание и да бъде изследвано повече. Още една малка бележка: името на израелският учен Ави Шлаим (Avi Shlaim) съдържа „l” в фамилното си име, но тук е грешно изписано три пъти без „l”(вж. стр. 371, 375).

4.2. Бележки и коментари към въпроса за източниците: Както споменах по-рано, методът на цитиране, използван за много източници, е неясен и объркващ. Документите на ФРУС са цитирани добре, както и повечето български архивни документи, но почти всичко останало е цитирано объркващо. Данчев изброява президентските библиотеки на Труман и Айзенхауер в своята библиография, но не цитира нищо от тези библиотеки (освен онова, което е възпроизведено във ФРУС). Разпръснатите му препратки към НАРА (напр. на стр. 163-165, 167, 176, 207, 260, 325) са объркващи, защото той едновременно цитира български източници от Централния държавен архив в София. Възниква въпросът: Какво точно се цитира тук? Същият проблем възниква с малкия брой позовавания на френските архиви (стр. 172, 176, 203, 243, 305). Във всички тези случаи той едновременно се позовава на българските архиви и не е ясно какво точно цитира.

При използването на източници и литература констатирам някои съществени пропуски. Авторът не се е запознал и използвал изключително важните разсекретени документи, лесно достъпни като PDF файлове в електронната читалня на ЦРУ. Пренебрегването на такъв важен източник не може да бъде обяснено. Също толкова изненадващо е неговият неуспех да се запознае с различните въпроси, коментирани в Бюлетина за международна история на студената война (The Cold War International History Project Bulletin), публикуван от Центъра на Удроу Уилсън от началото на 90-те години. Бюлетините публикуват преводи на много документи, които биха били от голяма полза за дисертацията, а частният архив за национална сигурност направи сканиране на материали, достъпни в периодичните му електронни брифинги. Данчев използва добре онлайн архивите на НАТО, но е жалко, че не е предприел кратко пътуване до Брюксел, за да се рови в много по-обемните архиви, които сега са отворени там.

Библиографията на Данчев е добра, но има много пропуски. По-специално, той очевидно не е запознат с два изключително важни сборника със статии, публикувани през 2017 г.: (1) Балканите в Студената война, редактирани от Светозар Раджак и др., и (2) Първото разширяване на НАТО: Преоценка, редактирано от Евантис Хадзивасилиу и Димитриос Триантафулу. Бих препоръчала на Данчев да се запознае и с двете тези книги. Той също така пренебрегва многото важни статии, публикувани през последните 22 години в списанието за Студената война на Центъра за Студена война в Харвардския университет (Journal of Cold War Studies), които имат пряко отношение към темата на дисертацията. По същия начин, в дисертацията не се споменават авторитетни книги на Лотарин Лийс и на Беатрис Хейзер за САЩ и британската помощ на Югославия за предотвратяване на съветско влияние. Бих могла да продължа да изброявам източници, с които Данчев е трябвало да се консултира, но основната забележка е, че литературата е далеч по-обширна, отколкото съдържа сравнително кратката библиография в дисертацията. Ето защо се надявам, че Данчев ще я разшири, за да отрази многото важни източници, които е пропуснал.

Смятам, че посочените забележки и препоръки биха могли да бъдат отстранени при бъдеща редакция. Те не засенчват общото положително впечатление от дисертационния труд на Денчо Данчев. Като вземам под внимание качествата на дисертационния труд, приемам, че докторантът Денчо Данчев представя стойностно научно изследване. То отговаря на изискванията за дисертационен труд.

Пожелавам на Денчо Данчев, след като актуализира своето изследване, да го публикува, с което да стане достояние на по-широк кръг специалисти и други читатели. Поради своята актуалност, широта на проблемните кръгове и оригиналност при разработването на отделните въпроси в Средиземноморието и особено като се има предвид ролята на НАТО и водещите държави в Алианса за регионалната сигурност, то ще бъде полезно четиво за специалисти, студенти и всички интересувани се.

Представената дисертация е солидно изследване, темата е актуална и важна, подбрани са правилно и са изследвани множество въпроси по темата, постигнати са основните цели и задачи, поставени от самия автор и като цяло прави много добро впечатление. Поради добрите качества на труда, той заслужава да бъде одобрен като отговарящ на изискванията.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ. Дисертационният труд позволява да се заключи, че докторантът ДЕНЧО СТЕФАНОВ ДАНЧЕВ притежава необходимите и достатъчни теоретични знания и професионални умения по: Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки. Професионално направление: 2.2. История и археология като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Посочените по-горе достойнства на труда, постигнатите резултати и приноси ми дават основание да дам положителна оценка за проведеното изследване и при убедителна публична защита предлагам на почитаемите членове на научното жури да **присъди образователната и научна степен „доктор“ на ДЕНЧО СТЕФАНОВ ДАНЧЕВ** в област на висше образование: 2.Хуманитарни науки, професионално направление: 2.2. „История и археология“.

гр.София, 7 февруари 2020 г.

Рецензент:

/проф. д.ю.н. Надя Бояджиева/